

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

Szerkesztőség:

hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő N.-Péterfia utca 348 szám.

Megjelen havonként háromszor, 5-én, 15-én és 25-én egy, illetőleg másfél iven.

Előfizetési ár egész évre 4 frt., félévre 2 frt., Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt., 200 szóig 2 frt., a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr. harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Kiadó hivatal:

hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden közlemény és küldemény intézendő, Kis-Mester utca 1382.

Az egyetemes konvent elnöke id. b. Vay Miklós ur a következő felhívást intézte a zsinat ügyében a ref. egyházkerületekhez:

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Az alkotmányozó nemzeti zsinat tartása ügyében végérvényes határozatok hozatalára feljogosított egyetemes konvent 1880. szeptember hóban Budapesten tartott tanácskozása alkalmával elhatározván, hogy a célbavett alkotmányozó zsinat folyó évi október hó 31-dik napjára Debreczen városában egybehivassék, megbizta azon konventi tanácskozások elnökét mélt. gróf Dégenfeld Imre tiszántuli főgondnok urat, hogy törvényeink értelmében Ő Felségétől, dicsőségesen uralkodó koronás apostoli királyunktól, a zsinat tartására és idejére nézve a legmagasabb királyi engedélyt kérje ki.

Ő Felsége nem késett a legalázatosabb fölterjesztésünkben foglalt kérelemnek helyt adni, s folyó évi február 12-én Bécsben kelt legfelsőbb elhatározásával hozzá járulni méltóztatott ahoz, hogy alkotmányozó zsinatunk a kért és jelzett időben és helyen egybe hívassék és megtartassék, a nélkül hogy ez alkalommal az 179%, -dik évi 26. t. cz. 4. §-a értelmében fentartott és biztos kirendelésre vonatkozó jogát Ő Felsége érvényesíteni szükségesnek találta volna.

Mely kegyelmes királyi engedély s egyetemes konventünknek legközelebb márczius 8—14. napjain tartott üléseiről vezetett jegyzőkönyv 110. és 126. sz. végzései alapján — miután a zsinati előmunkálatok befejeztettek, a mennyiben

- a) a zsinat alakításának és szervezésének szabályzata, a tanácskozási és ügyrendi tervezettel az 1879. szeptemberi;
- b) az egyház alkotmányának tervezete;
- c) a középiskolai oktatás szabályzata az 1880. októberi;
- d) az egyházi bíróság és törvénykezési rendtartás;

e) a köznevelés és közoktatás szervezetének szabályzata;

f) az országos reformált segély-alap tervezete az 1881. márcziusi konventi tanácskozások alkalmával megállapítottak s a jegyzőkönyvekkel együtt mindenik egyházkerület részére megküldettek; tehát ezek szerint az egyetemes konvent a főtiszteletű egyházkerületektől 1877-dik évben nyert megbízásának eleget tett, felhivom a főtiszteletű egyházkerületet, hogy az 1879-dik évben a zsinat alakításának és szervezetének megállapított szabályzata értelmében a zsinati képviselők megválasztása ügyében intézkedni méltóztassék, aképen, hogy a megválasztandó képviselők f. év október 29-én már megjelenjenek, hogy 30-án a szükséges előértekezések megtartathassanak.

Továbbá tisztelettel értesitem a főtiszteletű egyházkerületet, hogy az egyetemes konvent szükségesnek tartotta egy rendező bizottság szervezését, mely a szükséges előmunkálatokat végezze s annak elnökévé a tiszántali egyházkerület nagyérdemű püspökét főtiszt. Révész Bálint urat választotta meg, a kihez kérem majd előlegesen a megválasztott zsinati képviselők neveit megküldeni, s a ki fog intézkedni úgy a képviselők elszállásolása ügyében, mint az utazási jegyek megküldése iránt is.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés! Magyar ref. egyházunk életében elérkezett tehát azon időpont, hogy az oly régi idő óta táplált és mélyen érzett egyesülésnek, és szorosabb együvé tartozásnak szép eszméi és tervei, az egyházkerületek között a zsinat utján immár megvalósulást nyerhessenek, s törvények által egyetemesen kötelezőleg állapíttassék meg ref. egyházunk azon organikus egysége, mely egyedül van hivatva egyetemes egyházunk védelmezésére és boldogítására. Ezen eszméktől vezéreltetve járt el megbízásában az egyetemes konvent, ezen elveknek kell véleményem szerint továbbra is vezér és irányadóknak lenni egyházunk minden működésénél; mert csak úgy teljesítheti egyetemes ref. egyházunk magasztos hivatását; mely is nem más mint a valódi keresztyéni elveknek, az Isten országának terjesztése, hazánkban a

józan felvilágosodás és a magyar nemzetiség erősbitésére.

Egyetemes egyházunk legszentebb érdekeit a főtiszteletű egyházkerület figyelmébe és bölcsességébe ajánlva, az alkotmányozó nemzeti zsinatra ezen meghívásomat azon óhajtasommal zárom be: a mily nehéz és küzdelmes volt ref. egyházunknak régi multja, legyen ép oly mértékben megnyugtató, eredményekben gazdag és boldogító a jövőndője. — A békesség, szeretet és egyetértés szent lelke vezérelje és ihlesse meg minden tetteinket. Mély tisztelettel maradtam

Budapesten 1881. ápril 27.

A főtiszteletű egyházkerületi közgyűlésnek alázatos szolgája idősb báró Vay Miklós, az egyetemes konvent elnöke.

Középiskolai tanárképzés.

Az újabb időben pro et contra többszörös megbeszélés tárgyává lett mind általában a tanárképzés, mind különösb-
ben a prot. középiskolai tanárképzés ügye. A sajtóban minduntalan azt vetik szemünkre, hogy a prot. iskolák rosszak s az okot hajlandó a legtöbb ember a tanároknak és pedig specifice a prot. tanárok hiányos képzettségében keresni. És ha elő mer állani valaki, hogy e sok oldalról megtámadott intézetek és tanároknak védelmére is emeljen egy pár szót, az bizony legyen készen a legerősebb lehurrogatásra. Pedig a védelem a nélkül is bajos egy kissé. Mert, ha csak magunkat is ámitani nem akarjuk, el kell ismernünk, hogy ha utána láttunk volna a magunk dolgának, s nem vártuk volna olyan csüggedetlen kitartással „dum defluat amnis,” bizony rendezettebb állapotban is lehetnének már a mi iskoláink, mint a milyenben vannak. Ha pedig magunk rá mutatunk egy pár kiáltóbb hibára, azt meg nemcsak a saját feleink veszik kellelénél jobban zokon, hanem felhasználják ellenfeleink is, hogy fegyvert kovácsoljanak belőle autonómiánk megostromlására. Pedig a dolog tulajdonképen alig ha úgy nem áll, hogy a nagy anyagi erővel és apparatussal dolgozó szomszédnak sincs teljesen rendben a szénája és ha egy tekintetben hiányos vagy hibás a mi eljárásunk, amoda át is akad, bár másnemű hiba igaz elég; minélfogva alig ha jobb nem volna épen magának a tanügynek érdekében, ha kevesebb ellenszenv és elfogultság, de a jelenleginél valamivel több tárgyilagossággal beszélénk meg mind a magunk, mind egymás dolgait, s úgy próbálnánk segíteni ott, hol constatálva van a baj, a hiány, a fogyatkozás.

Igy például kétségtelen tény, hogy mi, középiskolai tanáraink képeztetésére nem teszünk — úgy szólván — épen semmit. Eresztjük a fiatal embert az autodidaxis terhes és fárasztó útjára. Ritkán fordul elő az az eset, hogy a tanárnak kiszemelt egyént kiküldjük egy pár évre külföldi egyetemre tanulmányozni, — legfeljebb csak arra ügyelünk, s arra is bizony valljuk meg, inkább csak a nagyobb iskoláknál, hogy olyan embert válasszunk tanárnak, a ki a theologiai pálya bevégezése után szerzett magának bizonyos fokú szakképzettséget is. Tagadhatatlan, hogy ez így nem jól van.

De ismét nagy tévedés volna azt hinni, hogy ebben sincs semmi jó. Van biz ebben, és pedig az, hogy akaratlanul bár, oly nagyon meg van nehezítve a tanári pálya, hogy daczára a fizetés gyarlóságának, épen e nehézség miatt a tehetség és kitartás ambíciójává válik a tanársággal megtiszteltetés, mig másfelől épen a pálya tulságos nehézsége miatt legtöbb esetben letér róla vagy nem jut el a célhoz az, a kit nem hajlam, s valódi hivatás vezet. És épen ez az oka annak is, hogy p. o. a ref. középiskolák úgy meg tudnak felelni a tanítás céljainak, a hogy megtudnak. Mert hogy ez így van, hiában tagadnánk. Végig tekintve a ref. középiskolák tanárkarán, azt látjuk, hogy e testület csaknem mindegyik tagja tanulói pályája idején társai kiválóbbjai közé tartozott, s a középszerűség aspirálni sem mert tanárságra. Ezért nem hajlandók kivált a korosabb vezérférfiak eltérni e rendszertől az egyszerű vizsgálat kedvéért.

És valóban ha azt tekintjük, hogy a 8-dik osztályt úgy a hogy végzett 18 éves gyermek felmegy az egyetemre, a tanári cursusra, ott eltöltvén 3—4 esztendő, elegendős — és pedig talán kegyelemből nyert elegendős — diplomával haza kerül mint szakember és képzett paedagog, nem tudom én, nem méltán támad-e fel bennünk a kétely, hogy vajjon mi tette ezt a középszerű tehetségű és szorgalmu s csaknem gyermek fiatal embert képessé egész tömeg nála — lehet — alig pár évvel fiatalabb gyermek szellemi és erkölcsi önálló képzésére, illetőleg vezetésére? Ha bármennyit tanult is azon 3—4 év alatt, megérhetett-e értelme annyira, tágulhatott-e látköre oly terjedelmessé, hogy képes a tanítás és nevelés soha teljesen meg nem oldható, szabályokba pedig épen nem szorítható problémái tömkelegében önállóan utat törni magának? Egy szóval, elég-e a vizsgálat biztosítékul arra, hogy az illetőből valóban jó tanár lesz? Azt hiszem senki sem állítja hogy igen. Hanem azt mondják igen tekintélyes s a dologgal igen közlelő ismerős férfiak, hogy a tanári diploma bizony tulajdonképen csak arról biztosít, hogy az illető saját szaktudománya s a nevelés- és tanítástan alapelveivel úgy a hogy ismerős, — de arról, milyen lesz a gyermekkel való bánásmódja, fegyelem tartási képessége, mindenek felett pedig lelkiismeretessége, szorgalma, — arról a tanári diploma nem beszél semmit. — Már pedig hogy a tanári működés eredményessége inkább mint nem, ép ezeken fordul meg, azt is bajos volna eltagadni. Eléggé hihető tehát, hogy a ki a tanári qualificatio sulypontját a diplomára helyezné, már elméletileg épen olyan hibát követne el (ha nem nagyobb) mint a minót elkövetnek jelenleg a reformátusok, kik kizárólag a fiatal ember egyéniségét veszik tekintetbe. Épen ezért hangsúlyozzák igen sokan, hogy a vizsgálat mellett mulhatlanul szükséges bizonyos számú évekből álló cursusnak az előirt szabályok szerinti végzése. De hogy ez is csak valamit pótol és nem mindent, könnyen beláthatjuk, ha egy kissé közelebbről vesszük szemügyre a dolgot.

Első kérdés, mely itt felmerül, mindenesetre ez: a jelenlegi szervezet mellett tud-e p. o. hazánknak bármelyik tanárképző intézete oly befolyást gyakorolni növendékei fejlődésére, hogy az a fejlődés minden tekintetben a jogos kívánatnak megfelelő legyen, vagy ha esetleg minden jobb befolyás daczára, az ifju fejlődésében lényeges hibák látszanak, van-e módjában az illetőknek az ily tanárjelöltet a tanári pályáról egyszer mindenkorra végleg eltávolítani?

Ugy vagyok meggyőződve, hogy nincs. Igaz, hogy ha a növendék tanultsága bizonyos mértéket meg nem üt, ott a vizsgálat szigora, mely őt vissza veti, de ez a mérték már a dolog természeténél fogva nem lehet olyan magas, hogy csak a kiválóbb tehetségű és szorgalmu egyének üssék meg, csak annyira lehet emelve, hogy a rosszat visszaveti ugyan, de a középszerűséget már keresztül ereszti. És ha még az illető csak tehetség tekintetében volna középszerű, nem volna oly baj, bár nem habozom kimondani, hogy már azt is elég bajnak tartom, hanem középszerű szorgalom és lelkiismeretes munkálkodásban is. Erkölcsi fejlődés szempontjából pedig a jelenlegi tanárképzésnek semmi befolyása, sem arra nincs mód, hogy a kisebb jellemi vagy erkölcsi fogyatkozásokban sinlő ember ne lehessen tanárrá s ne világolhasson saját példájával leendő tanítványai előtt. És ne vegyük felségsértésnek azt a nyilatkozatot, hogy mindaddig, míg a tanári pálya olyan kenyérpálya lesz, mint teszem fel a prókátorság, nem is lehet erre a bajra orvosságot találni. Azzal se hitessük magunkat, hogy p. o. a többi szakpályára bocsátásnál elég a középszerűnél alább nem álló mérték, elég az a tanárságra is. Az orvos, az ügyvéd, a mérnök, az építész, ha nem eléggé szakértő, nem szorgalmas és lelkiismeretes, maga bánja meg. Elárulja a munkája mindjárt, jóra való szaktársa van körülötte elég, szabad a verseny s ő csakhamar azon veszi észre magát, hogy nem szorul rá senki, de nem is fizeti senki. A tanárnál mindebből semmi sincs. Élethosszig van alkalmazva, nincsen körülötte szabad verseny és a mi legfőbb, a munkájának épen legértékesebb vagy legkárosabb hatásai nem láthatók meg azonnal, sem pedig rövid idő alatt. Pedig foglalkozásának épen az a tárgya, annak feldolgozásával, idomításával van megbizva, a mi a földön legértékesebb, t. i. az emberi lélek.

(Folyt. köv.)

Valódi és ál-vallástürelem.

(Vége)

III.

Más vallásfelekezetekkel szemben valódi vallástürelemmel viseltetünk, ha őket hitükért nem gunyoljuk, vallásos szokásaikban nem botránkoztatjuk, annál kevésbé akadályozzuk. Egy szóval tiszteletben tartjuk vallásos meggyőződéseiket, tiszteljük, szeretjük bennök is az Isten képét s az embertársat. Azonban vallástürelmünk nem mehet odáig, hogy isteni tiszteleteikben tényleges részt vegyünk, mert ez által saját isteni tiszteletünk csekélyebb méltóságát ismerünk el, s a másik iránt tanusított magunkviselése nem volna többé vallástürelem, hanem saját vallásunk megsértése, a mi pedig bizonyára van oly bűn, — ha nem nagyobb — mint a vallástürelmetlenség. — Más vallásfelekezetek tagjainak, egyházunkban kormányzói tisztet engedni, szintén nem egyeztethető össze a valódi vallástürelemmel, mert bár lehet az ily hivatallal megbizott egyén ügyes kormányzó, vagy viseltethetik jó indulattal egyházunk iránt: de az mégis józan észből is következik, hogy azon egyén, ki más hitelvekkel birva, egyházunknak tagja nem lehet, még kevésbé viselhet az egyházban törvényhozói vagy kormányzói hivatalt. Sajátságos egy protestáns gyülekezet volna az, melynek presbyteriuma katolikusok, görögök, zsidókból

állana, — kik természet szerint oly odaadó buzgalommal nem viseltetnek, de egyházi s vallásos szokásainkkal sem ismerősök annyira, a mennyire azt egy presbytertől minden egyház méltán megköveteli. Épen így nem terjedhet annyira a vallástürelem, hogy a szülők gyermekeiket idegen hitfelekezetű iskolákban neveltessék, mert ott vagy saját felekezetöket tanulják meg gyűlölni, vagy legjobb esetben is közönyöskké válnak az iránt. Mennyivel bűnösebb dolog pedig, különösen vegyes házasságban élő szülőktől, gyermekeik neveltetésénél, a törvény által is biztosított jogukról lemondani!

Nem, ennyire soha sem szabad mennie a vallástürelemnek. Gunyoljanak bár bennünket szükkeblűeknek, — azok kik ezt teszik, csak annak adják bizonyítékát, hogy vallási dolgokhoz nem értenek, s minden vallás iránt egyformán közönyösek.

Sőt én részemről még azt is összeférőnek tartom a vallástürelemmel, ha egy protestáns lelkész olykor olykor szószéken is czáfolgatja más felekezetek vallásos nézeteit. Különböen erre a protestáns lelkész kötelezve is van, mert pl. nálunk reformátusoknál a minden vasárnap délután tartatni szokott káté magyarázat igen sokszor megköveteli a más felekezetek, különösen róm. katolikusok nézetének czáfolgatását. Csak arra kell vigyáznunk, nehogy czáfolatunk a gyűlölet vagy guny hangján szóljon.

De kell vallástürelmet gyakorolnunk nem csak más hitfelekezetű, hanem felekezetünkhöz tartozó, de más vallásos nézetekkel bíró egyének irányában is. Sajátságos, de úgy van, hogy egy felekezet tagjai is különbözhetnek egymástól vallásos elvek dolgában, sőt e különbség sokkal nagyobb, mint a különböző felekezetek közötti. — Vannak, kik keresztyén protestánsoknak tartják magukat, pedig nem hisznek Krisztusban. — Mi lehet ennek oka? Ismét nem más, mint a nagyon tág értelemben vett vallástürelem. Ugyanis sokan a vallástürelem és lelkiismereti szabadság köpenye alatt protestáns egyházunkból oly tanintézetet igyekeznek alkotni, melyben keresztyén és nem keresztyén alapelvek a legszebben megférhetnek egymás mellett. — A Renan által dicsért „átalános ernyedtség“ befolyása következtében aztán ezen különös elmélet még némely hívóknél is kedvező fogadtatásra talált, az abban nyilatkozó contradictio daczára is. „Az egyház — mondják az ilyenek — óvakodni tartozik attól, hogy bizonyos modern eszméknek ellent mondjon. — Kerüljünk minden dogmatikai kérdést, s ne tüzzünk ki pártzászlót, mert ennek ellenében majd csak még több fog más oldalról kitüzetni.“ Erre azonban csak azt felelhetjük: a keresztyén egyház megszűnnék keresztyén egyház, Krisztus gyülekezete lenni, ha az evangyeliumi igazságokat, melyeknek megőrzése ő rá van bizva, feladná, s lemondana azon jogáról, hogy Krisztus idvezítő tanát hirdethesse. — Igaz, hogy ezt téve, a világ ellentmondásait elhalgattatná, de egyszersmind megtagadná saját lételét is. A megfeszített és feltámadott Krisztus — és a mai világiás felfogás között elvi különbség, sőt ellentét van, s így a béke egyáltalában lehetetlen. — S így hát nincs más mód a hívó keresztyénre nézve, mint az, hogy Krisztusért tőrje a világ ellenmondásait. De ez — hangsúlyozzuk — csak türelem és nem jogadás. Mert valamint egy családban olyanoknak, kik a család romlására működnek, jogosan helyet adni nem lehet: épen úgy nem foglalhatnak jogosan

helyet, Istennek a Krisztuson, mint szegletkövön épült házában, az anyaszentegyházban olyanok, kik ez épületet s épen az alapkövet teszik rombolásuk czélpontjává. Mondják, hogy a protestantizmus a szabad vizsgálódási jog elvén alapszik; azonban erre csak azt feleljük, hogy a reformatorok hívők voltak, kik a szabad vizsgálódási jogelv fentartásával meghajoltak Krisztus és az evangélium tekintélye előtt. Csakis a szentírás alapján igyekeztek ők lerontani a régi babona sánczfalait. A szentírás, mint Isten igéje, a dolgoknak egy magasabb rendéről tesz bizonyosságot, mint a milyen a természet világrend. Isten igéje felségesen kimagaslik a felületesen itélő tudomány bármely nagyhangu ítélete fölött, és ez a tudomány azon igazságokat, melyeket a szentírás tanít, megdönteni soha nem leendő képes. — De hát mi is lehetne azután a keresztyén egyházból, ha az egykor elveti a testben megjelent Istenfiáról, a Krisztusról szóló bizonyosságtételt? Nem más, mint a bibliában is megjövendőlt Anti-krisztus lelke! (I. Jan. 4: 3.)

És hát nézhetnők-e nyugodtan, hogy ez antikrisztusi szellem polgárjogot nyerjen a keresztyénségben? A krisztusi és antikrisztusi szellem ez egyesíteni akarása, — ez lenne vége az egyház békéjének, ez lenne végromlása a keresztyén egyháznak.

Épen azért nem álljuk kimondani, hogy mi szerintünk a vallástürellemmel összefér, ha az eféle irányzatok, mint a rationalismus, naturalismus, pantheismus stb. keresztyén egyházban való létjogának elismerése ellen küzdünk. Ez nem vallástürelmetlenség, ez az egyház jól felfogott érdeke által parancsolt kötelesség. Ha ezt nem tesszük, rossz és hűtlen sáfárok vagyunk.

Egyébiránt e tekintetben ajánlatos, hogy őrizkedjünk mégis a merev orthodox dogmatismustól. Tegyük különbséget az üdvigazságok változhatlan alapja és annak többé kevésbé változás alá eshető kifejezései között. Az evangélium tartalma isteni, mint ilyen tehát emberi formákkal pontosan sohasem lesz meghatározható. — Vallástürelmünk elve legyen: „a szükséges dolgokban egység; a kétes dolgokban szabadság; mindenkben pedig a szeretet!“ őrizkedjünk attól, hogy valakit, ha az üdvitan örökérvényű tartalmát új formákba önteni igyekszik, rögtön eretnekítsünk! Csakis ha a fundamentom, a testben megjelent, érettünk meghalt és feltámadott Krisztus támadtatik meg: akkor nem szabad többé közönyösekké lennünk! a támadóval pedig bánjunk Lavater szavai szerint: mint emberrel barátságosan, — de mint testvérünket Krisztusban ne ismerjük el.

Korunk árnyoldalai számosak, de daczára mindazon megtámadtatásnak vagy közönynek, melylyel Krisztus ügye korunkban találkozik: mégis épen korunkban is hatalmasan épül Isten országa e földön. — Küzdenünk kell ugyan a sötétség, kétely, babona ellen: de küzdelmünk folyjon az egyetemes emberszeretettől kiindulva, a mely szeretet hoszszútűrő, kegyes, nem irigykedik, de a mely egyszersmind nem is örül a hamisságnak, hanem örül az igazságnak. (I. Kor. 13: 4. 6.)

Csák János.

Észrevételek Kovács Istvánnak „A szatmári ref. iskola története“ czimű munkájára.

A tiszántuli ref. középiskolai tanáregyesület 1880. jul. 9. és 10-kén Szatmár-Németiben tartván közgyűlését, ez alkalommal a fentjelzett munkából egyes részletek fölolvastattak, s azután az egész a nevezett tanáregyesület évkönyvében jelent meg s innen, — nehogy ezen Szatmár-Németit s vidékét érdeklő munka ismeretlen maradjon, — a sz. n. gymn. tanügyi bizottság által, külön lenyomatban is kiadatott.

Ezen alkalmi munka megjelenésén örvendek, — bár az én hasonló tárgyú és sokban részletesebb munkámat — mely „A szatmári reform. egyházmegye története“ (Kecskemét 1878.) czimű művemben 790 819 lapokon megjelent, — feleslegessé épen nem teszi. — Örvendek pedig azért is: mert legalább az én nagy munkámra is provokál s így azok előtt, kik a ref. egyházi és iskolai dolgok iránt érdeklődnek, jelt ad annak is létezéséről! Van azonban a jelzett munkára pár észrevételem, melyet ezennel meg is teszek.

1) Kovács István ur a szatmári iskola alapításáról szólván (4. lap *) alatt) ezt mondja „Szatmár reformációját S. Nagy Mihály — Timon tudós jezsuita után, — 1527-re, Szirmay 1535 re, Kiss Kálmán 1543—1545-re teszi. E 3 eltérő adat közül teljes hiteli és megdönthetetlen erejű emlékiratunk (egyh. levélt. Kiss K. 790 lap) e kifejezése: „Schola Szatmarina ab immemoriali tempore suos habuit rectores et studiosos togatos. Anno 1610“ a S. Nagy Mihály adatát, 1527-et igazolja, mert 50—50 évi időközre, melyet még élő emberek is megérhettek, nem alkalmazhatunk „immemoriale“ jelzőt. — Kiss K. azon véleményére, hogy az erdődi jelentékeny iskola közelében „Szatmártt nagyobb iskola alig létezett“, hivatkozunk a szatmári és németi kollegiumra, melyek ugyanezen egy helyen külön, önállóan, hosszú időn át szerepeltek. — S. Nagy Mihály Szatmár reformatorának — Timon jezsuita után — Dévai Biró Mátyást mondja, kit szerinte Gryneus Simon fogsága alatt reformált 1523-ban. Dévay ugyanazon év végén a krakkói egyetembe ment, s ott maradt másfél évig. Hogy már ekkor csakugyan saturálva volt reform. eszmékkel és hitelvekkel, tanusítja a krakkói magyar tanulók anyakönyvének (Registrum Bursae Cracoviensis) 37-dik lapja, hol Dévay neve után e jegyzék talál-tatik: „Hic Mathias pestem lutheranam invexit; homo perditus et filius perditionis.“ — Mondja továbbá S. Nagy Mihály: „Derecskey Demeternek, a Szilágyság reformatorának Dévay volt segéd-társa.“ — Ehez Timon hozzá teszi, miszerint „Dévay ugyanekkor Erdődről Szatmárra is átmenvén, azt is az evangéliumi vallásra vezette.“ (S. Nagy Mihály, Bartók 168. 169. Kiss K. 750 lap.) E szerint Dévay, a mint a barát csuhát elvetette, még 1529-iki wittenbergi utja előtt reformálhatta Szatmárt 1527—1529-ig.

Hát én mindennek daczára, föntartom az én állításomat! Kovács István bátyámék „tudós Timon jezsuitája“ ellenében hivatkozom a mi igen alapos tudós és egyháztörténet buvárunkra Dr. Révész Imrére. Az nem bánt, hogy K. I. az én okoskodásmat Szatmár reformatióját s iskolája alapítását illetőleg

csak til-tul méltatta figyelemre, hanem az igen is: hogy Révész Imre „Dévay Biró Mátyás első magyar reformator életrajzát“ el sem olvasta! Én ezután indultam, biztosabbnak tartván őt, minden jezsuita — mendemondánál. Lássuk különben a dolgot részletesen.

2) K. I. bátyánk azt mondja, hogy az 1610-iki megdönthetetlen erejű emlékirat e kifejezése: „schola Szatmarina ab im memoriali tempore suos habuit rectores et studios togatos“ a S. Nagy M. adatát 1527-et igazolja; mert 50—60 évi időközre, melyet még élő emberek is megérhettek, nem alkalmazhatunk „im memoriale“ jelzót. Én azt az egész „im memoriale“ jelzót költői nagytáznak és üres dicsekedésnek tartom és legkevésbé veszem készpénz gyanánt, meg levén ama szokása a régi embereknek, hogy nemzetök, családjuk régiségével dicsekesznek, ha ezen régiség be sem bizonyítható is.

3) Azon nem alaptalan vélelmemre, hogy az erdői jelentékeny iskola közelében Szatmárt nagyobb iskola alig létezhetett, „hivatkozik a szatmári és németi kollegiumokra, melyek ugyanazon egy helyen külön, önállóan hosszú időn át szerepeltek.“ Hát hiszen tudom, hogy nem ugyan egy helyen, de közvetlen közelben, — minthogy akkor Németi külön város volt és a Szamos választotta el Szatmártól — létezett a németi kollegium, biztos adat szerint 1665—1746-ig; de ez nem dönti meg az én állításomat. Igaz ugyan, hogy midőn az erdői főiskola Kopácsi alatt (1543—1547) virágzott, Szatmárt is lehetett volna főiskola: de gondolóra kell venni, hogy Kopácsi Istvánnak országos hire bizonyára nagy környéken vonta magához a tanulókat, s az hogy ő és iskolája Erdődön létezett, biztos tény, nem vélelem, nem következtetés pusztán. (Sárospataki Füzetek 1864. 129. 130. lap stb.) Szükön hiszem ezzel szemben, hogy egy országos híru reformátor és iskolája közelében, melyet és a melynek tanulóit Drágfy Gáspár fejedelmi bőkezűséggel ellátott, rögtön egy más nagy iskola támadjon, a melynek még létezhetése is kérdéses! Vagy azt hiszik talán a mai szatmáriak, hogy a bizonyosan nem utolsó katolikus papokkal és klastromokkal rakott Szatmár, mindjárt egyszerre protestánsá lett?! — Sokkal szívósabb volt a katolicismus mindenkoron, s az első protestáns predikációra, klérusa nem oldott kerekét.

4) De szellőztessük csak a Dévayról mondottakat is! „S. Nagy M. Szatmár reformátorának — Timon tudós jezsuita után — Dévay Biró Mátyást mondja, kit szerinte Grynaeus Simon fogsága alatt reformált 1523 ban.“ stb. E pontra nem én, de egy e téren mindenféle Timont felülmuló tekintély Révész Imre így felel: „Minő családi, mily irányu és szellemű nevelés alatt, s micsoda hazai tanintézetekben tölti Dévay a maga gyermeki korát s ifjúsága elsőbb éveit: mindez ismét el van rojtva még ez idő szerint előttünk. Legkorábbi és legbiztosabb adat az ő életfolyamára nézve az, hogy őt az 1523-ik év vége felé, a krakkói egyetemen tanult magyarok saját anyakönyvébe beírva találjuk.“ (R. I. D. B. M. életrajza 5—6. lap.) Megjegyzem még ide vonatkozólag *) alatt ugyancsak Révész I., hogy „Bod Péter (M. Athénás. 1766. 69-ik lap) még csak sejtélemmel, de utánna már Klein, Tóth Ferencz és mások minden kételkedés nélkül állítják, hogy Dévay Budán is tanult Grynaeus alatt. Ezen vélelmemnek

semmi oly alapja nincs, melyet a történelem mezején csak legkisebb mértékben is elfogadhatnánk . . . . Bod csak sejtí; a többiek már állítják! De — hogy ha Tóth Ferencz s Bod tudták volna, hogy Dévay még krakkói tanulószkodása után buzgó róm. kath. lelkész volt, az említett vélelmet soha világ elé nem hozták volna. — Dévay lehetett Grynaeussal — a minthogy volt is — szellemi, vagy tán személyes összeköttetésben is, de jóval későbbben, nev. Grynaeus bázeli tanársága idején.“

(Folyt. köv.)

Irodalmi szemle.

Az egyetemes presbyteri szövetség 2-dik emlékkönyve Philadelphiából. Megjelent és a debreczeni ref. kollégium könyvtárának ajándéku megküldetett „A Presbyteri szövetség Philadelphiában 1880. szept. tartott második egyetemes nagygyűlésének lefolyásáról szóló Jelentés.“*) A nagygyűlés a szerkesztést Dales János és Patterson R. presbyterian lelkészekre bízta, a kik Philadelphiában lakván, az átnézést is könnyebben teljesíthették. — A nagygyűlés megküldetni rendelte ez emlékkönyvet Európa, Amerika és Afrika minden theologiai seminariuumainak, melyek a presbyteri egyházhoz tartoznak. A nagy értékű és monumentalis kötetű valódi diszkönyv 870 lapján a történeti bevezetés mellett a 9 napi gyűlések (mindennap 3 gyűlés tartatván a szombatok kivételével, vasárnap meg egyetlen gyűlés sem volt) összesen 24 ülés teljes leírását, a beszédeket és felolvasásokat, vitatkozásokat és határozatokat öleli magába. A 2-dik rész (901—1152) végig „függelék“ a beküldött, de fel nem olvasatott értekezéseket, statisztikai adatokat, hitvallásokat, missziói jelentéseket és leveleket tartalmazza. Igen diszessé és emlékezetessé teszik e könyvet az egyes egyháztestületek pompás szinnyomatu jelvényei, pecsétai és történelmi nevezetességeinek művészi táblái, minden országnak egy-egy lap levén szentelve. E jelvényes képtáblák a gyűlés nagy termét nagy kiadásban díszesíték. Ott van képviselve Magyarország is a 152. lap előtt; hazánkból Debreczenből küldetvén be pecsét, az alapot ez szolgáltatta az összeállításra; legfelül Magyarország szinezett czimerén terül el a tiszántuli ref. egyházkerület bronzos pecsétmása; alatta veres 4 szegben a kollégium bronz színű pecsétnyomata, a kinyuló két szalagon Dévay és Szegedi nevével; alul fehér és kék mezőben a magyar reformatio nagyobb alakjainak és tényeinek feljegyzése.

Közölve elől a nagygyűlést megnyitó egyházi beszéd dr. Paxton új-yorki lelkésztől. Máté 8. 11. alapján, melyben a presbyteri egyházak jellemző vonásai vannak feltüntetve. Bred philadelphiai lelkész üdvözlő szózata (37. l.) költői emelkedettségű szemle a mult s jelen felett, sorra veszi a ref. országokat és nemzeteket s megkapó melegséggel emlé-

*) Report of Proceedings of the second general council of the Presbyterian Alliance convened at Philadelphia, September 1880. Edited by J. B. Dales and R. M. Patterson Philadelphia, 1880. 1154 p. Kinyomatta a nagygyűlés igazgatósága. A fedél homlokán díszlik arany környomatban a Presbyteri-szövetség jelvény czimere a hét águ arany gyertyatartó ezen aláíráttal „Lampades multae una lux.“ A könyvkiadó J. C. Mc. Curdy et Co. Philadelphia 7. Chestnut Street.

kezik meg rólok; üdvözlő a város nevében is, mely város, a gyűlés helye, 850,000 lakóval bir, 175 év előtt szerveztetett ott az első presbyteri gyülekezet, ma van 120 egyház 150 lelkészszel, 42,000 urvacsorázó tag és 100,000-et haladó lélek. A számos nagy becsű értekezések közül kiemeljük Rainy Róbertét, a ki az edinburgi szabad egyház theologiai kollégiumának igazgatója, czime „A jelenkori theologiai gondolkodás“ (77. l.); továbbá „a vallás viszonya a világi élethez“ Grant, kanadai igazgató tanártól (90. l.); „A szentírás ihletés tana“ Watts, belfasti tanártól, (113. l.); „A presbyterianismus megkülönböztető elvei“ Willson Sámuel, Allegheny-i tanártól (148. l.); „A ref. egyházak cultusa“ De Witt János philadelphiai lelkésztől (157. l.); „A theologia és tudomány egymáshoz való viszonya“ Calderwood edinburgi hittanártól (198. l.); „A gnosticismus“ Flint Róbert, edinburgi egyetemi tanártól (243. l.); „A presbyterianismus és a nevelés“ Morris, cincinnati tanártól (280. l.); „A presbyterianismus a polgári és vallási szabadsághoz viszonyában“ Scovel, pittsburgi lelkésztől (312. l.); „A vallás és a politika“ Atwater, princetoni tanártól (323. l.); „A német ref. egyház theológiája“ Apple Tamás, lancasteri tanártól (484. l.); „A hittanhallgatók nevelése“ Johnson, chicagói tanártól (638. l.); „A lekipásztorság segélyezése“ Agnew, philadelphiai lelkésztől (686. l.) „Az európai egyházakhoz való viszonya az angol-amerikai testvér egyházaknak“ Macintosh, belfasti lelkésztől (740. l.) stb. stb. A testvéri üdvözlő szöveget, mely mi hozzánk magyarokhoz is eljutott dr. Paxton és dr. Lang fogalmazták (886. l.). Kiadvák Oosterzee, Pressensé, Krafft, Pfeiderer (Korntalból), Erdmann fel nem olvastatható értekezései. Közölve van a magyar ref. konvent üdvözlő levele (957. l.); a magyar ref. egyházzal statisztikai adatok (959. l.). A hitvallás tárgyában minden egyházból érkezett válaszok és dolgozatok foglalják el a „Függetlenség“ legtetemesebb részét; így adatott ki egész terjedelmében Balogh Ferencz angolul irt történeti dolgozata „A magyar ref. egyházak hitvallásai“-ról (1099—1120 lapokon), a tizenegy confessio könyvészeti és történeti mozaikait feltüntető táblázattal együtt.

A határozatok egyike: egy tekintélyes bizottság küldetett ki a jövő nagygyűlésre — mely 3 év múlva Belfastban leend — a református hitvallások egyezményét (consensus) előállítani; a történelmi bizottság jelentése — az anyag halmaza miatt főleg — szinte a közelebbi gyűlésre halasztott. A külföldi statisztikai adataiból ide igtatunk néhány összeget: az amerikaiak által felölelt téreken működik 413 missionarius, a missió iskoláiba jár 57,939 tanuló; urvacsorázó tag van 38,440. Az adakozások statisztikájából felemlítjük a szabad államok területén létező presbyteri egyházak mult évi önkényes adakozási összegét, mely is tett kevés híján 12 millió dollárt, vagyis 24 millió forintot.

Üdvözljük e szép könyvet beirt hithű és tudós férfiakat, fogadja a nagygyűlés köszönetünket kegyes ajándékért. Zárjuk rövid ismertetésünket Paxton megnyitó egyházi beszédének egy tételével, mely véve van a presbyterelvűség 4-dik jellemző vonását — belső összeköttetés a polgári szabadsággal — tárgyazó szakaszából „ha mi, a mint kell is presbyterelvűeknek, úgy intézkedünk, hogy az egyházi hatalom a népben, magában az egyházban nyugodjék, akkor ez elvből származik a másik, hogy a polgári hatalom is magában a népben gyökerezik és így minden polgári hatalom-

tartó nem más, mint a népnek szolgálja.“ Debreczen, 1881. ápril 23. B. F.

Az iskolázás jelene Angolországban. Ily czim alatt fog megjelenni legközelebb Felméri Lajos kolozsvári m. kir. egyetemi tanár nagyérdékü közoktatásügyi műve, melyet mind szerző ismeretes széles körü szakirodalmi jelesége, mind az előfízetésre felhívásban közölt tartalomjegyzék, mind az eddig megjelent mutatóanyagok alapján legmelegebben ajánlunk szives megrendelés végett az iskolák rendezésére és kormányzására hivatott testületek s általában minden tanférfi figyelmébe.

A 36—38 ivre terjedő mű nemcsak a népiskolázási, hanem a közép- és felsőoktatást nyújtó intézetek ismertetését is fel fogja ölelni, s alapos tájékozást nyújtand a nők közép- és felső-oktatása s a természettudományi és művészeti oktatás körében történt legújabb mozgalmak és reformok felől is. — Több helyütt bele bocsátkozik annak taglalásába, hogy a család, az iskola, egyház és társadalom hogyan osztják meg egymással az ifjúság nevelése nagy munkáját. Ki keresi azokat a vonásokat, melyek az angol és a mi hazai közoktatásügyünk egyes körei összehasonlítására a legjelentékenyebb és a legalkalmasabbak, s a két rendszert úgy helyezi egymás mellé, hogy a művelt olvasót gondolkodóba ejtse és egyszersmind közoktatásügyünk legfontosabb reform kérdései felől tájékoztassa. — Irálya vonzó s érdekes lesz, hogy ne csak a szakember, hanem mindenki, ki a művelt czimre jogot tart, érdeklél és élvezettel olvashassa.

Az egész mű ára 3 frt. De meg lehet rendelni a népiskolázást tárgyazó első és a közép s felsőbb oktatásra vonatkozó második részt külön is, az elsőt 1 frt 50 kr, az utóbbit 2 frtjával. A bolti ár magasabb lesz. A megrendelés levelező lapon május 20-ig eszközölhető. Az aláírási díjt beküldöknek a mű bérmentesen: másoknak postai utánvétellel küldetik meg. A mű első fele május hó végén hagyja el a sajtót. Vajha lapunk olvasói közül minél több megrendelője találkoznék.

Szives felhívás. A tiszántuli ref. középiskolai tanár-egyesület az általa kitűzendő pályakérdésekre vonatkozólag mult évi közgyűlésén a következő határozatot hozta:

a) A pályázatok évenként váltakozva tüzessenek ki, egyik évben az általános philosophico-paedagogico-didactikai körből, másik évben pedig az egyes szaktudományokhoz tartozó kérdések köréből.

b) Azon esetben, ha egyesek, vagy testületek jutalomdíjat nem tüznének ki, valamely kisebb pl. 100 frankos vagy 50 frtos jutalomdíj kitűzéséről maga az egyesület saját pénzerejéből is gondoskodik.

c) Az egyesület kebelében levő egyes tanárkarok idejekorán szólittassanak fel, hogy a kitűzendő jutalmakra kérdésjavaslatokat terjeszsenek a közgyűlés elé, hogy a választás ezek közül is történhessék.

Ehez képest, minthogy a jelen évi közgyűlésén a szatmári ref. egyházmegye részéről felajánlott 100 frtnyi pályadíjon kívül — melyre a kérdést maga az egyházmegye fogja kifizetni — esetleg az egyesületi pénztárból s jöhető ajánlat folytán még más pályadíjra is számíthatunk: tisztelettel kérjük az egyesületünkhöz tartozó tanárkarokat, sziveskedjenek ajánlatba hozatni kívánt tételeiket még a közgyűlést megelőzőleg beküldeni.

Emlékezetbe hozzuk egyszersmind, hogy a mult közgyűlésen kitűzött pályázatok beküldési határideje f. évi május 1-sőjén lejárt ugyan, de az egyesületi bizottság, az alföldi árvíz közbejöttét tekintve, jónak látta e határidőt május 25-ig meghosszabbítani. — Az egyesület elnöksége.

T Á R C Z A

Magyarországon, 1650-ik évben tartott nagy zsidó zsinat leírása.

(Folytatás.)

A z e l s ő n a p o n, mikor a gyűlés először találkozott, egy időt kölcsönös üdvözlésekkel töltöttek el és a mint szokásuk hozza magával, megcsókolták egymás orcáját, kifejezvé ezen szerencsés találkozásuk fölötti nagy örömlüket. És most már minden el levén készítve befogadásukra, számba vették azon zsidókat, kik a zsinat tagjainak föl voltak veendőek, mert csak azok vétettek föl tagokul, kik be tudták okmányokkal bizonyítani, hogy született zsidók. És megjegyeztem, hogy körülbelöl 500 utasított vissza és mellőztetett el, bár kétségen kívül igazi zsidók voltak, de nem tudták okmányilag bebizonyítani, hogy azok; és ezért nem vétettek föl a zsinat tagjai közé, de kívül köteleztettek maradni az ott jelenlevő idegenek között. Azok száma, kik okmányokkal be tudták magukról bizonyítani, hogy zsidók, 300 volt, kiknek megengedtetett, hogy a zsinatban üljenek. És ennyi vala mindössze, mit az első napon tettek.

A m á s o d i k n a p o n teljes gyűlés előtt, az elnök Zakariás a Lévi törzsből, felállott s beszédet tartott a gyűlés céljáról. És ez (mondá) az, hogy megvizsgálják Krisztust illetőleg a szentiratokat: vajjon eljött-e már ő, vagy vajjon várunk kell-e még eljövételére? Ezen kérdést megvizsgálván, azon nap nagyrésze alatt hogy megállapodjanak az igazságban, nagy gonddal és munkával kutatják az ótestamentomot, ezen célra több biblia lévén kéznél. A mely pontnál több óráig tartó vita kezdődött, mely végül ezen eredményre jutott, hogy e gyűlés többsége oly véleményben volt, melyszerint Krisztus még nem jött el. De a gyűlés némely más tagjai pontosan megvizsgálván a szentiratokat és úgy találván, hogy azok oly világosak eljövételére nézve, hajlandók voltak elhinni, hogy Krisztus eljött már. Annál inkább inditattva voltak ezt gondolni, tekintetbe vevén azon nagy ítéleteket, melyek ezen 1600 év alatt őket érték: melynél fogva mintegy elvetett és kóbor nép voltak; melynek tekintetbe vétele sok másokra is annyira hatott, hogy hajlandók voltak nemcsak gondolni, de el is határozni, hogy Krisztus eljött már. Emlékszem egyre közülök, ki másokkal tanácskozva, nagyon bánatosnak látszott nemzetüknek nagy és hosszú elhagyatottsága fölött, folyvást a római birodalom általi elpusztításuk óta; s az őket ért csapásokat annak tulajdonította, mert nem bánták meg azon vétküket, hogy megölték az égből jött Urat. És összehasonlítván jelen ítéletüket a többiekkel, melyben nemzetük szenvedett, őszintén bevallotta azon hitét, hogy az valamely vétek miatt történt, melyben nemzetük bűnös volt s azt gondolta, hogy egyike nagy bűneiknek abban állott, hogy kiontották azon próféta vérét, ki Isten által küldetett nemzetükhöz és azon sok mérszárlásban, mely a közöttük levő több osztály és párt által követtetett el. Mert, mondá, nem vagyunk bálványimádók, sem bálványimadásban bűnösök nem vagyunk, azt hiszem tehát, hogy ezen súlyos ítélet nem azért jött reánk; hanem

bizonyára Jézus az Istentől küldött próféta vére kiontásáért van az s azoknak lemészárlásáért, a kik őt szerették. És ez volt summája, mi fölött gyűléskezésük második napján vitatkoztak s így félbehagyták azt másnap reggelig.

A h a r m a d i k n a p o n ismét összegyűlvén a Krisztus eljövetele módját illető pont volt az, mely fölött különösen vitatkoztak; hasonlónak kell neki lenni (mondák) egy hatalmas fejedelemehez, királyi hatalommal és méltósággal, sőt nagyobb hatalommal mint a minőt valaha király birt. És hogy ő ki fogja nemzetünket szabadítani ellenségei hatalma alól s újra visszaállítja őket királyságukba: és hogy nemzetek az ő vallásukra térnek s Istent az ő módjuk szerint imádják; mert azt állíták, hogy a Messiás nem fogja vallásukat megváltoztatni, ha eljő s azért azon meggyőződésre kezdtek jutni, hogy Krisztus még nem jött el. Mert Jézus (mondák), a nagy próféta, mikor eljött vallásukat elkezdte változtatgatni, tehát ő nem volt az igazi Messiás. És továbbá, mikor eljőve Jézus, kit némelyek igazi Messiásnak hívnak, azonnal elkezdé vallásukat rombolni és a saját magáét állítani től, tehát ő nem volt az igazi Messiás. Így némelyek ebben megállapodtak, de mások nem. Ezen vitáról pedig egy másikra mentek át, születését illetőleg. Mindnyájan megegyeztek ebben, hogy szüztől kell születnie, az ótestamentomi próféták jóslatai szerint. S ebben is, hogy alacsony származásu, születésü, nemeslelkü szüztől kell születnie, mint a milyen volt Szűz Mária, ki Jézust, az Istentől küldött nagy prófétát szülte. Erre aztán sokan közülök hajlandónak látszottak azt gondolni, hogy Krisztus már eljött. De másnapra hagyták azt, mikor ismét újra összejönnek.

A n e g y e d i k n a p o n a gyűlés újra összejövén, az elnök kérdezte mit gondolnak: eljött-e már Krisztus vagy nem? Azt hiszik az emberek mondák, hogy eljött. De erre ők így válaszolnak: hogy ha eljött, nem vala ő más, mint Ilyés; mert Ilyés előbb nagy hatalommal volt és nagy hatalommal nyilatkoztatta azt ki, legyőzvé a Baál papjait és mivel betöltötte az irásokat, ellenzésre talált Akháb és Jezabel részéről. Így tehát azt vélték, hogy ezen ember, kit Jézusnak hívtak, ugyanazon Ilyés lesz. Mi több mondák mások, ők azt hiszik, hogy több volt ő, mint halandó ember, a mennyiben oly rendkívüli módon szállott föl az égbe, mit elődeink közül némelyek láttak; és ez vala mind, mit a negyedik napon tettek.

A z ö t ö d i k n a p o n összejövén a gyűlés, ugyanazon kérdést tárgyalták, mely fölött előtte valé napon vitatkoztak s vizsgálat alá vették azt újra, hogy felelhessenek azoknak, kik szerint Ilyés nem vala a Messiás. Az ellenkező nézetük felhozták Ilyés szeretetét és gondolkodását nemzetük java iránt: hogy tanítványát Elizeust ott hagyta nekik, hogy tanítsa és oktassa a népet: és ezt úgy vették, mint a Messiás gondoskodását. Ezek voltak véleményük igazolására főíveik; ugyanazon napon estefelé kérdésbe jött közöttük, mi volt tehát az ki azt mondá, hogy ő Isten fia és a ki fölfeszítettettt elődeik által; de mivel ez nagy kérdés volt előttük, annak további vizsgálatát másnapra tették át.

(Yége köv.)

Közli: Csiky Lajos.

Igehirdetés, a reformátusoknál.

Tizennégy év óta mindeu ünnepet leverő érzések között töltöttem el amiatt, mert a protestáns hitfelekezeteknél az evangéliomot, templomi szószékről, sőt, temetések alkalmával, azon kívül is, nemcsak lelkészek hirdetik, akik pedig

erre hivatvák, képesítvők és rendeltetvők, — hanem olyan tanítók, sőt alsóbb s felsőbb iskolák olyan tanulói is, akik az evangéliom hirdetésére sem hivatva, sem képesítve, sem rendelve nincsenek.

Sokszor, sőt minden ünnep után akartam szavamat fel-emelni e szomorú helyzet javítása s e nagy visszaélés beszüntetése végett; de minthogy tudtam, hogy itt gyökeres javítást csak zsinat tehet, — mindeddig hallgattam. Most tehát, közvetlen a zsinat előtt, elmondom tartózkodás nélkül e tárgyban egyéni véleményemet s megteszem jóakaratu javaslataimat.

Mióta a czéhrendszer eltöröltetett s a szabad ipar törvény által biztosított, sokszor megesik, hogy asztalos műhelyt állít fel olyan ember is, aki maga gyalulni sem tanult soha s így az asztalos mesterséghez egyáltalában nem ért. Ebből azonban az asztalos munkákat vásárló nagy közönségnek s általában az iparnak kára nincs, kára nem lehet, mert akinek nem tetszik a gyalulni sem tudó vállalkozó műhelyében készült mű, — megy oda, ahol olyan asztalosmunkát talál, amelyet épen ő keres, vagy akar.

De nem így van ez, — a ref. lelkészi hivatalt kivéve — az élet egyéb foglalkozásai s hivatalaira nézve. Mindezeknél a szükséges előkészület, ügyesség, hozzáértés és tudomány, szóval a szakképzettség nemcsak sürgettetik, hanem a legszigorubbán követeltetik is.

Ime ügyvédi irodát senki sem nyithat addig, míg ügyvédi oklevele nincs. S ha az ügyvédi iroda főnöke használhat s használ is teendőinek végzéseinél segítőket, — de hivatalosan, a legcsekélyebb ügyben sem képviseltetheti magát ügyvédi oklevéllel nem bíró egyéniségek által; vagy is ügyvédet csak ügyvéd helyettesíthet.

Ha egy orvosnak annyi betege van, hogy ő maga személyesen mind el nem láthatja; csak orvos lehet az, ki őt kiségetheti; más állásu vagy foglalkozásu egyén semmiképen és egyáltalában nem lehet, a betegek ellátásában, az ő helyettese.

Ha egy már kitűzött tárgyalás előtt a bíró beteg lesz s ő maga nem mehet el a tárgyalásra, hiába van helyben akárhány ügyvéd, vagy az illető bírónál a törvénytudományban még jártasabb akárhány egyén is: a tárgyalás s így az illető ügy elintézése okvetlen elmarad, ha nincs ott más bíró aki a beteg bírót helyettesítse. Szóval: törvényszéki ítéletet csak törvényszéki bíró hozhat.

Még a közigazgatási hivatalnokok helyettesítése is bizonyos, sok tekintetben megszorító formákhoz van köttetve s ezek sem küldhetnek magok helyett bármit s bárkit s hivatalosan közigazgatási hivatalos teendők elintézésére.

De minek több példát s esetet felhozni. Sietek kimondani, hogy minden közhivatalnokok közt egyedül a ref. lelkész az, aki nemcsak lelkész és lelkészjelölt által helyettesítheti magát, hanem olyan tanító, sőt olyan tanuló által is, aki az igehirdetésre sem hivatva, sem képesítve, sem megbízva nincs. E szép és magasztos czímet tehát: „verbi divini magister“ — nemcsak a lelkész viseli a reformátusoknál, hanem igen sok esetben az a 4 gymn. osztályt sem végzett, vagy műhelye mellől megszökött, avagy kicsapott deákból lett tanító is, aki, ha egyébkor nem is, de az ugynevezett canonica órákon, tehát a legnagyobb fontosságú ünnep-eken, hirdeti Isten igéjét a lelkész helyett, sőt aki ezt tenni egy-

házi törvény, vagy legalább százados gyakorlat által köteleztetve is van.

Szívesen hallgatom el s nem szellőztetem az indító okokat, melyek nagynevű elődeinket arra birták, hogy nemcsak megengedték, az arra sem nem hivatott, sem nem képesített, sem nem rendeltetett egyéniségeknek az istenige hirdetését, — hanem még köteleességüké is tették azt;... csak annyit mondok, hogy a mi hiba e tekintetben az elődök által elkövetett, hozzák helyre azt az utódok, és pedig most, a legközelebb tartandó zsinaton.

A törvényjavaslat, mely a zsinat elé terjesztés végett az egyetemes convent által állapított meg, sok tekintetben helyrehozza e hibát, de mégsem egészen. A 128-ik § nem tiltja el teljesen az igehirdetéstől a hittanszaki tudományokat rendszeresen nem hallgatott tanítókat, mert megengedi, hogy könyvből prédikáljanak. Én a prédikálást így is igehirdetésnek tartom, s szerintem a ref. felekezeti tanítók így is kivétel nélkül igehirdetők is lesznek.

Én tehát arra kérem azokat, akik majd a zsinaton hivatva lesznek e §-on változtatni, miszerint úgy módosítsák ezt, hogy ennek értelmében igehirdetésre nem hivatott, nem képzett és fel nem hatalmazott egyének soha és semmi körülmények között se prédikálhassanak. Nincs pedig hivatva, képesítve s nem lehet igehirdetésre felhatalmazva senki, aki nem theologus deák, vagy theologus deák soha sem volt. Az igehirdetés pedig ne csak a templomi szószéken legyen tilos az arra nem hivatottak, nem képesítettek és fel nem hatalmazottaknak, hanem tilos legyen az a templomi szószéken kívül, vagyis temetések alkalmával is. Az ige ugyanis temetések alkalmával is hirdettetik és nem minden temetés templomban történik, hanem igen sok esetben háznál is. Ezt, ugy látszik, a törvényjavaslat nem vette figyelembe.

Nem volna felesleges, sőt mulhatlan szükséges e §-ban törvénytényé tenni azt is, hogy a tanítók nemcsak prédikációval nem temethetnek, hanem bucsuztatóval sem. Ez utóbbit, szerintem, a lelkésznek sem volna szabad használni. Az olyan tanító pedig, aki hittanszaki tudományokat rendszeresen nem hallgatott, csak énekszóval és könyörgéssel temethet. Könyörgéssel is azonban csak akkor, ha a lelkészt helyettesíti. A templomi istentiszteletnél a lelkészt helyettesítő, hittanszaki tudományokat rendszeresen nem hallgatott tanító pedig csak könyörögget és bibliát olvashat. Ez utóbbit is azonban minden magyarázat nélkül.

Szerintem csak így lehet elejét venni a lelkészi hivatal méltóságát nagyban csökkentő, sőt sok tekintetben egészen le is alázó azon visszaélésnek, hogy a ref. lelkészt ugyszólván bárki is helyettesítheti, aki egy prédikációt el tud szónokolni.

Nincs semmi kétség abban, hogy elődeinket, a kényelem nevelésén kívül, az a még ma is fennálló körülmény vezette s mintegy kényszerítette arra, hogy magokat a képzettség igen alacsony fokán álló tanítók, sőt éretlen gyermekek által is helyettesítették, — mert lelkész lelkészjelölt vagy rendes lelkész által nem igen helyettesíthette s nem igen helyettesítheti magát ma sem. Az igehirdetésre nézve pedig úgy voltak meggyőződve, hogy az egy vasárnapról sem maradhathat el.

(Folyt. köv.)

A tiszántuli ref. egyházkerület közgyűlése 1881. Május 2. és 3.

Püspök ur megnyitó szép beszédében röviden jelezvén a teendőket — melyeknek megoldása a jelen gyűlésre vára-
kozik, s megemlékezvén a nagy veszteségről, mely Révész Imre halála következtében legközelebb ezen egyházkerüle-
tet érte: a gyűlést megnyitottnak nyilvánította.

A bihari egyházmegyében esperestté megválasztott Gál Imre és az érmellékiben Szóke János esküjüket tették le felajánlván magukat a nemes munkára.

A lelkészképeségi vizsgáról a jelentés felolvastatott, mely szerint jelen alkalommal 31-en tettek második vizsgát, 23-an pedig első vizsgát. — Ez utóbbi vizsgára jelentkezett atyafiak közül 3-an egy évre visszavették.

Második lelkészképeségi vizsgát tettek: Bethlendi Endre, Kádár Antal, Szabó Lajos, Medgyesi Lajos, Kolumbán Áron, Bagdy János, Szondy Béla, Sörös János, Nagy Endre, Varga Lajos, Szondy György, Nagy Lajos, Aracs Gyula, Erdős József, Sarkadi N. Imre, Szabó Elek, Asztalos Sándor, Nagy Dániel, Veress Imre, Unghváry Gyula, Király Antal, Kürthy Károly, Szűk Endre, Rátz Gyula, Juhász Kálmán, Szabó Károly, Balogh Gyula, Nagy Kálmán, Király István, Kecskeméti Ferencz, Torma Károly. Összesen 31.

Első lelkészképeségi vizsgát tevő atyafiak: Kósa Aladár, Kiss Bertalan, Almásy Lajos, Bögös Lajos, Szabó Elek, Vincze Ödön, Szügyi Dániel, Fekete Imre, Tamás László, Lengyel Pál, Lévai Mihály, Böszörményi Béla, Fekete Gyula, Ónodi Sándor, Szűk Károly, Gyüre László, Hatvani Pál, Szilágyi Sándor, Kovács Gyula, Nagy Sándor, Bethlendi Sándor, Szokolay Béla, Nagy Elek. Összesen 23.

Legjelentékenyebb tárgya volt az első napi közgyűlésnek, id. báró Vay Miklós ur felhívása a zsinat tárgyában, mely lapunkban is közölve van. A gyűlés folytán a következő határozatok hoztak:

Olvastatott id. báró Vay Miklós konventi elnök urnak, folyó évi ápril 27-kén kelt az egyházkerületi közgyűléshez intézett következő felhívása (lásd első cikkünket).

Egész örömmel értesül az egyházkerületi közgyűlés az egyetemes konvent működésének befejeztéről, s az alkotmányozó zsinat előkészítése tárgyában kifejtett munkásságáért teljes elismerését és köszönetét nyilvánítja ugy a konventi képviselők, mint a konvent nagyérdemű elnökei irányában.

Ezek után a zsinati képviselők választására s a zsinati költségek miként fedezésére a következő intézkedéseket határozza:

1. Ezen tiszántuli egyházkerület az 1879-dik évben az egyetemes konvent által megalkotott zsinati szabályzat 2. §-a értelmében 34 képviselőnek megválasztására levén jogosítva, hogy mind az egyes egyházmegyék önállósági joga e téren is tiszteletben tartva és biztosítva legyen, mind pedig a népesség arányának is bizonyos mérvig elég tétessék: mindenik egyházmegye két képviselőnek — egy egyházi és egy világi — választására hatalmaztatik fel; ezen felül a békés-bánati, heves-nagy kunsági, alsó szabólesi és debreczeni egyházmegyék mint legnépesebbek még ismét 2-2 képviselő választására jogosittatnak, tehát ez a 4 egyház-

megye 4-4, fele részben egyházi, fele részben világi képviselőt fog választani.

2. A választás módozatára nézve határozottatott, hogy a választás minden egyházmegyében azon eljárás mellett fogantatosítandó, a mint az az esperest és segédgondnokok választásánál megállapítva és gyakorlatban van, tehát az egyházközségi presbyteriumok útján figyelmébe ajánlatván az ezen választásra jogosított egyháztanácsoknak, hogy a zsinati szervezet szabályzata szerint zsinati képviselőkül bárhol választható minden reform. magyar állampolgár, ki életének 24-dik évét betöltötte és teljes gymnasiumi vagy annak megfelelő tanfolyamot végzett, és hogy ezen képviselők mindenik egyházkerületben fele részben lelkészi és fele részben világi egyénekből választandók. Ennek folytán minden egyházmegye a maga kebeléből nevezzen ki a szavazatok felbontására s a választás eredményének megállapítására egy bizottságot, mely bizottság aztán a választás eredményéről az egész egyházkerületre nézve felállítandó központi bizottságot értesíteni fogja. A választások eredménye legkésőbb folyó évi okt. 1-ső napjáig ezen központi bizottsághoz betejesztendő.

3. Mindegyik egyházkerületben a fő és középiskolák s tanítóképezdek részéről két képviselő választatván, ezen két képviselő választása aképen fog eszközöltetni, hogy miután legigazságosabbnak és legméltányosabbnak látszik, ha minden tanár személyesen egyénileg gyakorolja a választást, minden tanintézet tanárkara felhivatik, minden egyes rendes tanártól a zsinati két tanár képviselőre titkos levélbe zárt szavazásnak kiállítására, s azok minden tanintézettől becsomagolva együtt a központi bizottsághoz küldendők be, és pedig már jul. 1-ső napjáig.

4. A központi bizottság tagjául megválasztattak Révész Bálint püspök ur elnöklete alatt Sápó Sámuel és Tóth Sámuel, ezen központi bizottság hatalmaztatván fel az egyházmegyék részéről betejesztett jelentések alapján a zsinati képviselők részére az egyházkerület nevében a megbízó levelek kiállítására; továbbá a tanárképviselek választásánál a szavazatokat felbontja, ha szükség lesz rá új választást rendel el, a választás eredményét megállapítja; az esetben pedig ha valaki több helyen választatnék zsinati képviselőül, záros határidő kitűzése alatt fölhívja az illetőt vagy illetőket nyilatkozatra hogy melyik választást fogadja el, s a lemondás vételkor az egyházmegyei bizottságot értesíti a választás újabb fogantatosítására.

5. A zsinati szabályzat szerint mindenik egyházkerületben szükséges számú pótképviselők is választandók levén, minden egyházmegye fölhivatik hogy egy lelkészi és egy világi pótképviselő választására nézve is intézkedjék, nem különben a tanintézetek is válasszanak 2 pótképviselőt; és így ezen egyházkerületben összesen 36 rendes és 28 pótképviselő fog megválasztatni.

6. A zsinati költségek tárgyában pedig a következő intézkedések tétettek.

a) A zsinati költségek fedezésére közpénztár állítandó fel, melyből fedeztessék minden költség.

b) Nem csak méltányosnak de igazságosnak is tartván ezen egyházkerületi közgyűlés, hogy ugy az egyházi mint a világi képviselők is napdíjokban részesíttessenek, tehát a zsinati kiadások fedezésére szükségelt pénzalapot oly menységben kívánja megállapíttatni, hogy abból a zsinati

képviselők mindnyájan s az elnökség, legalább egyszerű díjjal láttathassanak el; továbbá magának ezen egyházkerületnek levén feladata a helyiségről gondoskodni, tehát a nagyterem olyan felszerelése hogy abban 114 egyén rendes szélszerű és meghatározott üléssel birjon szintén kiadást igényelvén, (de meg még ezeken felül másnemű költségek viselésére is kelletvén számítani, mint irodai szükségletek, nyomtatványok, fűtetés, világítás, szolgáló személyzet stb.)* tehát mintegy 15—16 ezer frtnyi összeggel rendelkező közpénztár előállítására van szükség, a melyhez az egyházmegegyék a köztelherviselésnél eddig követett ker. elv alapján, hogy egymásnak terhét hordozzátok, s a kinek több adatott többel is járuljon ahoz, és így a miként s a mily arányban az ugynevezett agenciális pénztár költségeit viselték, fognak ehhez is járulni. És pedig miután az egyházkerület nem rendelkezik oly pénztárral, melyből ezen kiadásokat csak előlegezhesse is, de meg az egyházmegegyékre nézve nem is oly terhelő a reájuk részletekben eső összegeknek valami uton-módon előállítása, mint ha az egyházkerület 14—15 ezer frtnyi kölcsön felvételének terhét vállalná magára: fölhivatk az egyházmegegyék hogy a zsinati költségeknek fedezésére nélkülözhetlenül megkivántató közpénztár reájuk eső osztalékának legalább $\frac{1}{3}$ -át folyó évi okt. 1-ső napjáig az egyházkerületi pénztárba szolgáltatassák be.

Ezek szerint zsinati költségek czim alatt az egyes egyházmegegyék a következő mennyiségben fogják ezen közhelyet viselni:

a n.-bányai	egyházmegegye	420 frt
a békés-bánáti	"	3200 "
a beregi	"	720 "
bihari	"	820 "
debreczeni	"	1900 "
érmelléki	"	820 "
heves n. kunsági	"	2220 "
n.-károlyi	"	460 "
m.-ugocsi	"	310 "
alsószabolcsi	"	2000 "
felsőszabolcsi	"	1260 "
n.-szalontai	"	1340 "
szatmári	"	880 "
Összesen		16,350 frt.

Ezen összegeknek mely forrásból s miként előállítása az egyházmegegyék belkörü intézkedésének hagyatik fen, ismételtlen figyelmökbe ajánlatván hogy ezen összegeknek előállításáról és pontos beszolgáltatásáról gondoskodjanak, mert máskülönben igen kellemetlen és zavart helyzetet idézhetnek elő az egyházkerületre nézve.

A második napi gyűlésen elsőben is a trónörökös menyegzőjére a hódoló feliratot átadó küldöttség tagjaiul egyházkerületünk részéről kiküldettek gr. Ráday és Horthy segédgondnok; Szabó János és Lukács Dániel esperestek.

Haubner Maté evang. superintendes halála részvétel vétetett tudomásul.

Majd Gergely Károly helybeli gymn. tanárnak és lapunk buzgó munkatársának az egyházkerületi elnökség-

*) A napdíjakat a legszerényebb mérvben naponként 5 frt az elnökségre 10 frtban állapítván meg — utazási és szállási költségeket figyelmen kívül hagyván a 36 képviselőnek és az elnökségnek pusztán napdíjuk naponként 200 frt kiadást tesz s feltéve hogy a zsinat 60 napig tart már ez 12,000 frtra emelkedik.

hez intézett lemondó levele olvastatott fel. Ez ügyben a további lépéseket a délután tartandó conferentia fogja megtenni.

Majd Geröcz Lajos szentesi megválasztott lelkész ügye került szőnyegre. Nevezett lelkész ellen ugyanis a szentesiek közül számosan folyamodnak és kéri hogy az egyházkerület megválasztását ne erősítse meg. Minthogy azonban Geröcz Lajosnak a superintendialis gyűlés már egyszer megkegyelmezett, midőn őt bizonyítékok elégtelensége miatt felmentette, továbbá a békés-bánáti tractus is — bár nem minden aggodalom nélkül — megerősítette választását, hosszú eszmecsere után szavazattöbbséggel Geröcznek szentesi választása megerősített.

Még hosszabb vitára nyújtott alkalmat Turgonyi Lajos túri megválasztott lelkész ismert kellemetlen ügye. A superintendia a múlt évben Turgonyi Lajos iránt kimondott kegyelmező ítéletét ismét fentartja és a tractust ennek figyelembe vételére utasítja, annak kijelentésével azonban hogy a tractusnak a 22-ik canonban gyökerező jogát korlátozni nem akarja. Különben a választás a tractus által még eddig nem teljesített vizsgálat végett a tractushoz visszatétetik, és jelentése beváratik.

Indítvány a „Révész társulat“ alakulása ügyében. *)

Mily nagy veszteség érte a magyar protestáns, közvelelen pedig a magyar református egyházat, a folyó évi febr. 13-án véletlenül és váratlanul jobb létre szenderült Révész Imre debreczeni lelkész kora halálában, s ki volt ő nekünk míg élt, míg tett és munkálkodott: mutatja azon közlevertség és bus némaság, mely egyháza ügyével, bajával törődő minden magyar református ember lényét elfoglalta. Korán is felemelkedett a buzgó felhívó szózat, a debreczeni református egyház részéről: „emeljünk siremléket Révész Imrénak!“, mert egy hét sem választott még el bennünket „a behantolt, jeltelen, néma sirtól, melyben a nagy férfunak porsátora nyugoszik,“ már is megindult a mozgalom, a debreczeni egyház és Debreczen városa lakosainak kebelében, hogy „a kit életében annyira tisztelt és becsült, a ki messze kiható működése által, tudományos buvárlataiért, igaz magyar és protestáns jelleméért méltó dicsekedésünk és büszkeségünk volt“: szeretettel és kegyelettel megőrizzék emlékezetét s ebből folyólag az utókor számára, a dicső elhunythoz valóban méltó diszes emlékkő felállítása által jelöljék meg sirját.

Illendő dolog volna, hogy a magyar református egyház, vagy legalább a tiszántuli egyházkerület is egy nagyszabásu állandó emlékjellel örökítené meg elhunyt nagy jelese emlékezetét és emelne számára ércnél maradandóbb

*) Közöljük ezen kegyeletből és ügybuzgóságból fakadó indítványt. A zsinatot megelőzőleg annyi nyugtalan várakozással, ezenkívül is igen sok gyakorlati fontos napi kérdéssel állunk szemben mind az egyházi mind az iskolai téren, a melyek egy ideig a protestánsok munkaerejét úgy szólván a kőfalakra kényszerítik. Nagy kérdés, hogy mostanában talán hirteleni tullekésedésünkben egy a protestáns tudományosság komoly és sok előkészületet igénylő tovább fejlesztésére felállított társaság — anyagi és szellemi erőinknek ezen különben is elég meddő korában — megfelelhetné-e a hozzá kötött várakozásoknak, és általában indulna-e az ezen indítványban rejlő eszme egészséges fejlődésnek?

emlékoszlopot, olyat, melyet az idő viszontagságai meg nem rongálhatnak, meg nem emészthetnek s durva nyers erő le nem dönthet, és a mely a nagy elhunyt férfit egész élet-pályájával, törekvéseivel, céljaival leginkább öszhangzatban áll. Ha az újabb kor már eddigelé is több kitűnő nagy hazafiak, irodalmi bajnokok emlékezetét megörökítendő, oly nevekről nevezett társulatokat alakított, melyeknek célja, törekvése nem más, mint azon téren munkálkodni, melynek az illető nagy honfi életpályáját szentelvé, s ha ennél fogva létrejött a „Kölcsy-egyesület“, „Kisfaludy-társaság“, „Petőfy-társaság“, „Toldy-kör“ stb.: miért ne volna méltányos és kívánatos, sőt időszerű egy „Révész-társulat“ alakulása?

Alakítsunk tehát a Révész Imre nevére nevezett, s örök áldásban maradandó emlékét megörökítendő magyar protestáns irodalmi társulatot, mely főként azon téren és azon szellemben működésre lenne hivatva, melyen és melyben elhunyt kitűnő egyházi irodalmi bajnokunk tett, hatott és munkálkodott. E „Révész-társulat“ tehát működési tervül felölelné a magyar protestáns egyház: hittani, jogtani és egyháztörténelmi mezéjét, ezt művelné, munkálná, hogy az, az elhunyt dicső által óhajtott fejlődésnek és virágzásnak induljon!

A megalakulandó társulat egyelőre helyezkedhetnék az 1863-ban kidolgozott „magyar protestáns irodalmi társulat“ alapszabályaira.

Organumai az alakulandó társulatnak, míg megszilárdulna és megizmosodnék s nagy kiterjedést venne: szinte egyelőre lennének a „Magyar protestáns egyházi iskola i Figyelő“ és a „Debreczeni protestáns lap“, később pedig mind a három tudományágnak külön szerve, közlönye létesülne.

Én bátor vagyok szerény indítványomat az egész magyarhoni protestáns közönség, közelebről pedig igen tisztelt lelkésztársaim becses figyelmébe tisztelettel ajánlani, esedezvéen igen szépen, ne térjünk még napi rendre elhunyt kitűnő vezérferfiunk halála felett!

Gyórok, 1880. ápril 10.

Rácz Károly,
lelkésztanító.

Nyilvános köszönet.

Azon megrendítő csapás mely felettem, a mult 1880-dik év november 2-tól folyó év január 9-ig elvihartzott, mely engemet s egyházamat teljesen megsemmisíteni, békés s nyugalmas egyházi életünket végkép feldulni akarta: csaknem a kétségbeesés szélére taszított, melytől csak az isteni örökös gondviselésbe vetett hit, hallgatóim jobbainak felálló kész bátorsága mentett meg.

Nem is csalatkoztam az isteni gondviselésbe vetett hitemben, mert támasztott jó és kegyes lelkeket, kik munkás felebaráti szeretetükkel azonnal segedelmemre siettek.

Legelőször is a szerencsétlenek iránt oly könyörülő s nagy lelkű főpásztorunk főtiszteletű Révész Bálint püspök ur ó nagysága, mihelyt hivatalosan értesült a példátlan katasztrófáról s üldöztetésemről: az államsegélyből 100 forintot azonnal utalványozni méltóztatott; nagytiszteletű szerkesztő ur felhívására pedig oly tekintélyes összeg gyűlt be becses lapjánál részemre, hogy ha veszteségemet nem

pótolta is teljesen, de magam s igénytelen családom fentartása — a jobb napok derültéig — rám nézve lehetővé tétetett.

Ezen kívül becses adományait többten egyenesen hozzám küldötték, kiknek neveiket itt felemlíteni, s hálás köszönetemet irántuk kifejezni szent kötelességemnek ismerem; u. m.: nagytiszteletű Vitéz János Lórántházáról 3 frt, Szele Imre Érsemlyénből 2 frt, Gaal Imre N.-Kerekiből 2 frt, Miskolczi József Tisza-Várkonyból 1 frt, Takács Mihály Pomázról 5 frt, Soltész Farkas Tetétlenből 6 frt, Odor József Kis-Dopszáról 2 frt, Nagymáté Ferencz Kis-Varsányból 2 frt 50 kr, összesen 23 frt 50 kr.

Továbbá nt. Szabó Károly vámos atyai ref. lelkész és kiérdemült tanácsbíró egy hektoliter buzát.

Nem mulaszthatom el, hogy nyilvános hálás köszönetemet ki ne fejezzem Lövey Pál ólcsvai lelkész barátom s ennek nemes lelkű neje Szilágyi Johanna asszony iránt, kiknek egyedül köszönhetem családom megmaradását és életét, mert míg az első a legnagyobb veszély közepette, midőn a terrorismus községünkben legmagasabb fokon állott, mindenkor velem volt, hajlékot s táplálékot adott a mindentől megfosztatott üldözött családnak: addig ez utóbbi beteg fekvő szenvedő nőmet leggyöngédebb testvéri szeretettel ápolá.

Hasonló gondoskodást, testvéri szeretetet s áldozatkészséget mutatott irántam s családom iránt ólcsva-apáti lelkész Kósa Dániel s ennek nagy és szelid lelkű neje Papp Julianna asszony.

Nem különben egyházmegyénk érdeműs esperese nt. Szilágyi Lajos ur, ki a kormányzása alatt lévő egyházak s lelkésztársaim között 72 frtot részemre gyűjteni kegyeskedett.

Fogadják a mélyen tisztelt jöltévők hálás köszönetem legalázatosabb nyilvánítását.

Vitka, 1881. ápril 21.

Ujlaki Gábor,
vitkai ref. lelkész.

Különfélék.

Kegyes adomány. Nt. szerkesztő ur! Élénk örömmel jelzem a protestáns közönség nyilvánossága előtt azt, a mi egyházunk anyakönyvében fényes lapot alkot. — Jelenen: itteni közbirtokosnő Svartz Jakabó nagysága — izraelita — magas lelkű neje született Kepik Camilla urhölgy — a feltámadás közelebbi örömeinek fokozásául 828 lelkű kis egyházunkat egy Urasztalára készítetett értékes 40 frtos templomi szent abrosszal megajándékozni kegyesen méltóztatott.

Fogadja a magas miveltségű urhölgy egyházunk leg-hálásb köszönetét, kinek alamizsnái felmentek Istennek eleibe emlékezetnek okáért. Apos. Csel. 10. r. 4. v.

Reánk kétszeres értékű e felekezethez tartozó szarvnyalt kegyes adomány: nemcsak azért mivel az ilyen áldozatok hitsorsosaink körében naponta ritkábbak, hanem főleg azért, mert birunk már régibb korból egy ily értékes ereklyével, van egy urasztali szent abrossunk, eme felirattal:

„Báró Wesselényi Kata készítette a baji ref. egyház urasztalára 1766.“

Ennek belbecsét az emeli, hogy a magas lélek az időben maga készíté azt: mostani abroszunk felette nagybecsű azért, mert más vallás buzgó tagja lepott azzal meg bennünket.

Fogadja nt. szerkesztő ur stb. Kelt Bajjon, Ápril 21. 1881. — Bősörményi Pál, baji ref. lelkipásztor.

A hazai gymnasiumi tanulók száma vallás szerint. Az országos közép-tanodai tanáregyleti közlöny közelebbi 15-ik száma J. H. Schwieker budapesti főgymnasiumi tanár legújabbban megjelent, s hivatalos források után a külföld számára készült tanügyi művét ismertetve, a következő adatokat közli. „A keresztyén felekezeti tanulók száma 1867 óta folyton apad, míg a Mózes vallásuké folyvást szaporodik. 1867-ben az összes gymnasiumi ifjuság létszáma 33,908 volt, köztük 2945 Mózes vallású; 1880-ban az összes létszám 34,947, köztük Mózes vallású 6559. Különösen feltűnő a reformátusok apadása. 1867-ben 7223 ref. tanuló volt; 1880-ban 4887. Lélekszám szerint 1880-ban egy gymn. tanuló esik a róm. katolikusok között 430 lélekre, a görög katolikusok között 946-ra, a görög keletiek között 1002-re, a reformátusok között 420-ra, az evangélikusok között 307-re, az unitáriusok közt 100-ra, a Mózes vallásuk közt 97-re. Ha a többi felekezetek gyermekei az izraelitákkal arányban látogatnák a gymnasiumokat, 137,000-nél több gymnazista volna.“

A hajdu-nánási ref. egyháztanács f. év márczius 28-án tartott gyűlésén a tiszántuli ref. tanári nyugdíj- és gyámintézet alapszabályait tárgyalás alá vevén, örömmel üdvözölte és elfogadta, s az egyes tanárokért évenként fizetendő 12 frt illetéket az alapszabályok életbe léptetésétől kezdve folyóvá tétetni elrendelte. Az alapszabályok életbeléptetése a többi iskola fentartó testületek nyilatkozataitól is függvén, a tanáregyesületi bizottság óhajtvá várja ezeknek minél előbb leendő beküldetését.

A protestáns egyházi és iskolai lap jubileuma. A Protestáns egyházi és iskolai Lap szerkesztősége a lap negyedszázados pályafutásának másfél év múlva bekövetkező fordulóját igen dicséretes módon szándékozik emlékeztetessé tenni. Zajos és lármás jubileum helyett nevezetesen azt tervezi, hogy „volt és jelenlegi munkatársainak, különösen a protestáns egyház és iskolaügy terén való szereplését egy-egy életrajz keretében összeállítja s egy önálló kötetben közzé teszi.“ Ezen kötetben, mely becses adalék fog lenni a magyar protestáns egyház legújabb történetéhez, a szerkesztő szándékosan egyszersmind a lap történetét is megírni. A cél elérhetésére felszólítja a szerkesztőség az illető munkatársakat, hogy életrajzukat különös tekintettel egyházirodalmi s általában egyházi működésükre küldjék be. — A tervezett kötet a jövő év elején jelenvén meg, az életrajzok f. év augusztus hó elejére küldendők be a szerkesztőséghez, és a tiszta jövedelem a domesztikára vagy más ehez hasonló jótékony célra fog fordíttatni.

Előre is szívesen üdvözöljük a testvér lapot és nagyérdemű szerkesztőjét Ballagi Mór urat a közelgő jubileum alkalmából. — A kiadandó kötetre nézve egyháztörténeti

irodalmunk érdekében azon óhajást fejezzük ki, hogy bár csak a szerkesztő különösen az 1858—1867-ig terjedő évek protestáns mozgalmainak történetét külön és ha lehet pragmatice megírja. Ő különben is azon idők minden vallási mozgalmában — valláspolitikai úgy mint tudományos tekintetben — pars magna fuit, és akár pragmaticus, akár — ha arra az időt még nem látja érkezettnek — memoireszerű történeti feljegyzései bizonyára nagybecsűek lennének.

Lapunk egyik munkatársa Géresi Kálmán tanár és főiskolai könyvtárnok a gróf Károlyi család által a Budapesten levő nagy családi levéltár történeti becsü okiratainak sajtó alá rendezésével bízott meg. A család eredeti okiratai a 13-dik század közepén kezdődnek és szakadatlanul folynak a legújabb időkig. Egy része a régibb okiratoknak, valamint a Rákóczy korra vonatkozó roppant számú és becsü levelezéseknek már Szalay László, Thaly Kálmán és Nagy Imre által különböző időben kiadva meg is jelent, de még így is nagyérdemű lesz a magyar történetírásra, és a grófi család tudományok iránti áldozatkészségének fényes bizonyosságául fog szolgálni a legalább 3—4 nagy kötetre menendő becses anyaggyűjtemény. — A kiadás munkája még ez évben megkezdődik.

Ezzel kapcsolatban lehetetlen figyelmissé nem tennünk protestáns nemes családainkat a családi levéltáraikban vagy leveles ládáikban levő régi okiratok sorsára. Kevés családnak van most már módjában, és még kevesebbnek áll érdekében a már csak történeti becsüel bíró régi leveleket magánál őrizni. Őrizni úgy, hogy azok minden veszedelem és pusztulás ellen megóva legyenek, egyszersmind a tudomány számára is hozzáférhetőkké váljanak. Épen ezért régibb családaink (p. o. a Kállay, Jeszenák, Darvas, Hanvay, Kövecsesi Dancs stb. családok) egymásután helyezték el levéltáraikat a magyar nemzeti muzeum könyvtárában, a tulajdonjog megtartása mellett, örök letétkénti megőrzésre.

Protestáns főiskoláink könyvtárai, p. o. a debreczeni könyvtár is igen szívesen fogadna el ilyen letéteket. Az illető levéltár vagy levelesláda, természetesen a család neve alatt együtt, és legalább biztos helyen maradna, és így a család, multja emlékeinek is biztosságot szerezne, a történetírásnak is jó szolgálatot tenne.

Tanárválasztás. Az egyházkerület mai napon (Május 4) tartott gyűlésén a debreczeni theologiai intézet gyakorlati lelkészi tanszékére rendes tanárnak Csiky Lajos ur eddigi rendkívüli tanár választatott meg.

Tartalom: Az egyetemes konvent elnöke id. b. Vay Miklós ur felhívása a zsinatügyében a ref. egyházkerületben. — Középszkolai tanárképzés. — Valódi és ál-vallástürelem. III. (Vége.) Csák János. — Észrevételek Kovács Istvánnak „A szatmári ref. iskola története“ című munkájára. — Irodalmi szemle. — Tárca. — Magyarországon 1650-ik évben tartott nagy zsidó zsinat leírása. (Folytatás.) Csiky L. — Igehirdetés a reformátusoknál. — A tiszántuli ref. egyházkerület közgyűlése 1881. Május 2. és 3. — Indítvány a „Révész társulat“ alakulása ügyében. — Nyilvános köszönet. — Különlélék.

Felelős szerkesztő: **Tóth Sámuel.** Szerkesztő társak: **Békési Gyula, Gergely Károly, Géresi Kálmán.**